

بررسی تأثیر عوامل بیرونی بر نگرش کتابداران و اطلاع‌رسانان پزشکی کشور نسبت به جایگاه خود در آینده حرفه

دکتر سید جواد قاضی میرسعید*[†]

*استادیار گروه آموزشی کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی دانشکده پیراپزشکی و عضو مرکز تحقیقات دندانپزشکی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی، درمانی تهران

Title: The effect of external factors on medical librarians' attitudes toward their position in the future of profession

Authors: Ghazimirsaeed SJ. Assistant Professor*

Address:*Department of Library and Information Science, School of Allied Medical Sciences, Medical Sciences/ University of Tehran

Background and Aim: The utilization of information and communication technologies in medical librarianship would put librarians in new created conditions. Therefore, the aim of this study was to evaluate the effects of external factors on medical librarians' attitudes toward their future professional situation.

Materials and Methods: This was a cross-sectional study. All libraries and affiliated with ministry of health, and medical education were included in the study. The research consisted of all medical librarians working in the mentioned centers. Data was collected through questionnaires including two major parts and an additional section pertaining to personal information. From total of 1368 cases, 1001 answered to the questions. Statistical measurements consisted of frequency distribution, mean, percentage, measures of dispersion, correlation coefficient, and two tailed tests analyzed by SPSS software. $P < 0.05$ was considered as the limit of significance.

Results: The results showed that the mean score of external factors and attitude, were 3.25 and 4.18 respectively, at the scale of 5. There was a positive and significant relationship between external factors and attitude. Medical librarians did not consider the presence informaticians as a threat to their job security, and they have been able to adapt themselves to modern situations. Also, they were aware of the fact that if they can not succeed to match themselves with technological revolution, they will loose their jobs.

Conclusion: Structural changes in staff and educational establishments are necessary to satisfy future needs and is a priority to improve the influence of external factors on medical librarians' attitude toward the future of their profession.

Key Words: External factors; Attitude; Medical information sciences; Librarians

چکیده

زمینه و هدف: پیامد استفاده از فناوری‌های اطلاعاتی، ارتباطی در حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی، شرایط جدیدی خواهد بود که کتابداران و اطلاع‌رسانان پزشکی با آن مواجه می‌باشند. به همین دلیل هدف از مطالعه حاضر ارزیابی تأثیر عوامل بیرونی بر نگرش کتابداران و اطلاع‌رسانان پزشکی شاغل نسبت به جایگاهی است که در آینده حرفه خواهند داشت.

روش بررسی: در این مطالعه که به روش مقطعی انجام شد، محیط پژوهش شامل کلیه کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی تحت پوشش وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی کشور و جامعه مورد پژوهش تمامی کتابداران و اطلاع‌رسانان شاغل در مراکز مورد نظر بود. از پرسشنامه به عنوان ابزار گردآوری داده‌ها استفاده شد. پرسشنامه مورد نظر در دو قسمت اصلی تنظیم گردید، علاوه بر آن یک قسمت دیگر از پرسشنامه به اطلاعات فردی واحدهای مورد مطالعه اختصاص داده شد. از ۱۳۶۸ نفر، ۱۰۰۱ نفر نسبت به ارسال پرسشنامه مبادرت کردند. محاسبات آماری شامل توزیع فراوانی، میانگین، درصد، شاخص‌های پراکندگی، ضریب

[†] مؤلف مسؤول: نشانی: تهران- خیابان انقلاب- خیابان قدس- خیابان پورسینا- کتابخانه مرکزی
تلفن: ۰۹۱۲۵۴۷۹۰۰۶ نشانی الکترونیک: headlib@tums.ac.ir

همبستگی و آزمون دو جمله‌ای بود. داده‌ها به کمک نرم‌افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت و $P < 0/05$ به عنوان سطح معنی‌داری در نظر گرفته شد. **یافته‌ها:** یافته‌های پژوهش نشان داد که اکثر کتابداران شاغل دارای تخصص حرفه‌ای نبودند و تنوع رشته‌های تحصیلی در آنان بسیار زیاد بود. همچنین میانگین اهمیت به عوامل بیرونی و نگرشی از نگاه واحدهای مورد مطالعه به ترتیب $3/25$ و $4/18$ در مقیاس پنج محاسبه شد. در بررسی اثر عوامل بیرونی بر نگرش، بین همه عوامل رابطه مثبت و معنی دار مشاهده شد. در همین ارتباط یک نکته قابل توجه بود و آن اینکه کتابداران و اطلاع‌رسانان حضور متخصصان کامپیوتر را در حرفه خود نه تنها تهدیدی برای امنیت شغلی خود نمی‌دانستند بلکه توانسته بودند خود را با شرایط جدید یعنی همگامی با روند تحولات فناوری‌های اطلاعاتی تطبیق دهند. از طرفی آنها به این امر واقف بودند که اگر نتوانند خود را با تحولات تکنولوژیک در عرصه فعالیت‌های حرفه‌ای همگام نمایند فرصت‌های شغلی خویش را از دست خواهند داد.

نتیجه‌گیری: برای پاسخگویی به نیازهای آتی که بسیار هم جدی خواهد بود ضرورت بازنگری در ساختار تشکیلات اداری و آموزشی این حرفه از اولویت‌هایی است که زمینه را برای ترمیم تأثیر عوامل بیرونی بر نگرش حرفه‌ای کتابداران نسبت به جایگاهی که در آینده حرفه خواهند داشت فراهم می‌نماید.

کلیدواژه‌ها: عوامل بیرونی؛ نگرش؛ کتابداران؛ اطلاع‌رسانی پزشکی

وصول: ۸۴/۰۴/۰۶ اصلاح نهایی: ۸۶/۰۷/۱۷ تأیید چاپ: ۸۶/۰۸/۲۱

مقدمه

کتابداران و اطلاع‌رسانان است که از دانش تخصصی و تجربه لازم برخوردارند. اینکه آنها توان انطباق با شرایط جدید را دارند یا نه و یا اینکه نگرش آنها نسبت به جایگاه خویش در آینده حرفه چگونه است و اساساً نگرش آنها بیشتر تحت تأثیر کدامیک از عوامل بیرونی است در حاله‌ای از ابهام به نظر می‌رسد. ابهامی که تا کنون پاسخ روشن و مشخصی بدان داده نشده است.

در همین راستا Hafler شرط حضور در آینده این حرفه را برای کتابداران تغییر نگرش و سازگاری با شیوه‌های جدید کاری می‌داند. او با صراحت به این نکته اشاره دارد که اگر این امر صورت نگیرد کتابداران جایگاه خویش را از دست خواهند داد (۲).

Hannon از منظر دیگری به وظایف کتابداران در آینده این حرفه می‌نگرد. او بر این نکته تأکید می‌کند که کتابداران باید خود را برای آموزش کاربران آماده کنند و این امر ممکن نخواهد بود مگر آنکه با تغییر در نگرش‌های حرفه‌ای از هم اکنون خود را برای حضور در آینده این حرفه مهیا نمایند (۳).

با این مقدمه هدف از مطالعه حاضر ارزیابی تأثیر عوامل بیرونی بر نگرش کتابداران پزشکی شاغل کشور نسبت به جایگاه آنان در آینده حرفه می‌باشد تا بر اساس آن نوع نگرش و تلقی آنها در شرایط جدید که حاکم بر این حرفه است مشخص گردد. نتایج جدا از نارسایی‌های احتمالی که بیشتر متوجه نوع عوامل بیرونی است تا حد زیادی جایگاه آتی کتابداران پزشکی را در این حرفه از منظر کلام حرفه‌ای آنها مشخص می‌کند.

در طی ۲۵ قرن که از عمر کتابخانه‌ها می‌گذرد، کتابداران همواره در عرصه‌های مختلف حضوری فعال داشته‌اند. کیفیت عملکرد حرفه‌ای این افراد را می‌توان متأثر از شرایطی دانست که بر جامعه حاکم بوده است. اگر جامعه دچار تحول و یا رکود فرهنگی و به دنبال آن تکنیکی می‌شد در نوع حضور کتابداران در عرصه فعالیت‌های حرفه‌ای تأثیر می‌گذاشت.

این مسئله با ظهور فناوری‌های ارتباطی، اطلاعاتی نمودی دیگر به خود گرفت به طوری که با پیدایش عصر اطلاعات کتابداران با چالشی عظیم مواجه شدند. از یک سو حجم اطلاعات با سرعتی تصاعدی رو به رشد است و از سوی دیگر فناوری‌های مربوط به ذخیره‌سازی، سازماندهی و دستیابی به اطلاعات به سرعت در حال تغییر و توسعه می‌باشد. دیگر دسترسی به اطلاعات بر خلاف گذشته تنها متکی به شیوه‌های دستی و یا سنتی نیست بلکه به ابزار و دانشی نیاز دارد که در حیطه تخصص‌های دیگر است.

کلی در آستانه هزاره سوم و سر آغاز قرن بیست و یکم، معیارها و قواعد جدیدی را ارائه کرد، وی جهانی متصل و به هم پیوسته را نوید داد. او معتقد بود که شبکه آینده ماست، چرا که نیروی محرکه امروزی و به خصوص تولید و مصرف اطلاعات به نحوی روز افزون از منطق شبکه تبعیت می‌نماید (۱). اما آنچه که موجب چرخش و پویایی شبکه‌های پیچیده اطلاعاتی می‌شود محتوا (Content) و یا محتوایاتی است که می‌بایست در تار و پود عنکبوتی آن جریان یابد. انجام این مهم تنها بر عهده سازمان‌دهندگان اطلاعات و یا به تعبیر دیگر

روش بررسی

برای گزینه "کاملاً موافقم" پنج امتیاز، "موافقم" چهار امتیاز، "بی‌نظرم" سه امتیاز، "مخالقم" دو امتیاز و "کاملاً مخالفم" یک امتیاز در نظر گرفته شد. نحوه امتیازدهی بر اساس اهمیت سؤال و نظریات گروهی مشاور آمار با استاد راهنما بود. کتابدارانی که مجموعه امتیاز آنان ۶۶ (سه از امتیاز پنج) و کمتر بود دارای نگرش منفی و کسانی که امتیاز آنان ۶۷ (۳/۰۴ از مقیاس پنج) و بیشتر بود دارای نگرش مثبت بودند. محاسبات آماری شامل توزیع فراوانی، میانگین، درصد، شاخص‌های پراکندگی، ضریب همبستگی و آزمون دو جمله‌ای بود و برای آنالیز داده‌های جمع‌آوری شده از نرم‌افزار آماری SPSS استفاده گردید (۴). میزان $P < 0.05$ در این مطالعه به عنوان سطح معنی‌داری در نظر گرفته شد.

یافته‌ها

یافته‌های حاصل از این مطالعه بیانگر آن است که تنوع رشته‌ها بسیار وسیع بود. از بین ۱۰۰۱ نفر که پرسشنامه را عودت دادند تنها ۹۰۹ نفر به رشته و مدرک تحصیلی خویش اشاره کردند که از این تعداد ۴۶۲ نفر کتابدار متخصص و بقیه کتابداران تجربی بودند. از بین شرکت کنندگان ۰/۹٪ دارای مدرک دکترا، ۱۱٪ مدرک کارشناسی ارشد، ۵۸٪ مدرک کارشناسی، ۱۱٪ مدرک کاردانی، ۱۹٪ مدرک دیپلم و ۰/۱٪ زیردیپلم بودند.

بررسی سوالات نتایج در جدول ۱ نشان داد که افزایش میانگین از مقدار ثابت سه (=بی‌نظرم)، نشانه گرایش مثبت کتابداران مورد مطالعه به اهمیت عوامل بیرونی بود.

در همین ارتباط آزمون دو جمله‌ای برای تک‌تک سوالات ۲۲ گانه نیز نشان داد که از نگاه کتابداران شاغل در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی حوزه علوم پزشکی کشور عوامل بیرونی از اهمیت لازم برخوردار بودند.

همان طور که در جدول ۱ ملاحظه می‌شود عوامل بیرونی نظیر:

عامل ۳: آشنایی مدیر با حرفه

عامل ۴: تأثیر رفتار مدیریتی در ارتقا

عامل ۸: امکانات کامپیوتری در محیط کار

عامل ۹: ارتباط با فناوری‌های اطلاعاتی در محیط کار

عامل ۱۰: ارتقای فعالیت‌های حرفه‌ای

برای دستیابی به نتایج مطالعه از روش مقطعی استفاده گردید. محیط پژوهش شامل کلیه کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی تحت پوشش وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی کشور و جامعه مورد پژوهش تمامی کتابداران و اطلاع‌رسانان شاغل در مراکز مورد نظر بود. در این مطالعه از پرسشنامه به عنوان ابزار گردآوری داده‌ها استفاده شد. پرسشنامه مورد نظر در دو قسمت اصلی تنظیم و برای هر قسمت ۲۲ مؤلفه در نظر گرفته شد. علاوه بر آن قسمت دیگری از پرسشنامه به اطلاعات فردی واحدهای مورد مطالعه اختصاص داده شد. در این بررسی که مبتنی بر داده‌های جمع‌آوری شده و توصیف و تحلیل محتوایی آنها بود هیچ‌گونه دخل و تصرفی در شرایط جامعه مورد مطالعه که شامل تمامی کتابداران و اطلاع‌رسانان شاغل اعم از متخصص و تجربی بودند صورت نگرفت. ذکر این نکته لازم است که کتابداران متخصص به شاغلان دارای مدرک تحصیلی فوق دیپلم و بالاتر که در رشته کتابداری تحصیل کرده‌اند اطلاق شده است و سایر رشته‌ها در گروه کتابداران تجربی طبقه‌بندی گردیدند. کتابداران و اطلاع‌رسانان شاغل مورد مطالعه ۱۳۶۸ نفر بودند که از این تعداد، ۱۰۰۱ نفر نسبت به ارسال پرسشنامه مبادرت کردند. علی‌رغم پیگیری‌های مستمر توفیق دستیابی به کسانی که در سراسر کشور پراکنده بودند فراهم نشد و در نهایت با تأیید مشاور آمار که این تعداد پرسشنامه را برای انجام مطالعه کافی دانست از پیگیری صرف نظر شد. قبل از انجام مطالعه صحت روایی (Validity) پرسشنامه از طریق توزیع آن در بین عده‌ایی از صاحب‌نظران، مورد تأیید واقع شد و برای ارزیابی پایایی (Reliability) پرسشنامه از ضریب آلفای کرونباخ استفاده گردید. برای نیل به اهداف این مطالعه و تعیین میزان تأثیر هر یک از عوامل بیرونی بر نگرش کتابداران و اطلاع‌رسانان نسبت به جایگاه آنان در آینده حرفه، ابتدا با تنظیم جداول توزیع فراوانی و محاسبه انواع شاخص‌های آماری داده‌های جمع‌آوری شده توصیف گردید. پس از آن با استفاده از برخی آزمون‌های مرتبط، تحلیل آماری و ضریب همبستگی یافته‌های حاصل مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. ذکر این نکته لازم است که با توجه به اینکه پرسشنامه براساس مقیاس لیکرت تنظیم شده بود امتیازاتی به هر گزینه داده شد که به ترتیب از پنج امتیاز شروع می‌شد و به یک امتیاز ختم می‌گردید. به این معنی که